

STATSMINISTERENS TALE VED MELHUS KOMMUNES MIDDAG ETTER  
AVDUKING AV MINNESMERKET OVER MARTIN TRANMÆL, MELHUS  
27. JUNI 1979

Hvorfor ble Martin Tranmæl en slik kjempe - en sosial kriger uten sidestykke i sin egen samtid?

Mannen hadde en del viktige karaktertrekk, som ble temmelig avgjørende for hans livsløp - og for hele hans livsgjerning. Han var radikal av natur - og alltid åpen for nye tanker og idéer. I sine unge år fikk han sterke impulser på sine lange streiftog i Europa og Amerika. Han ble etter hvert en pågående sosialist, som ville slåss for sine idéer om frihet, likhet og brorskap. Og han

- 2 -

kombinerte sin politiske radikalisme med et varmt hjerte for de små og svake i samfunnet. Derfor ble han en brennende agitator - med en uslitelig kampglød.

Da industrialderen for alvor rykket inn i landet - og en moderne arbeiderbevegelse begynte å vokse opp i skyggen av fabrikkpipene, ble han den store appellanten - uten sidestykke i samtiden. Han hadde en underlig og nesten magisk evne til å gripe en forsamling, og gjennom korte ord og enkle sentenser kunne han ofte gi utløp for det som alle tenkte og følte. Han kunne få en hel møtesal til å bølge med i sin appellkraftige tale, og alle forsto hva han mente. Her lå hemmeligheten bak hans enorme slagkraft på talerstolen.

Men Martin Tranmæl ble også en skrivende mann,

i sjefstolen i Arbeiderbladet i nesten et kvart hundreår. Også hans skriftlige form var særegen, ordknapp og direkte. Hans korthugde epistler og politiske bekjennelser var som støpt i jern. Også de var en del av tidens heftige pulsslager.

Ellers hadde Martin Tranmæl også et annet særtrekk, som ofte bestemte hans politiske kompassretning for marsjen framover. For ham var solidaritet og fellesskap noe mer enn vakre talemåter og historiske honnørord. Han visste at takten i rekkene ofte var "mer enn halve makten". Men samtidig hadde han en urokkelig respekt for det frie og uavhengige menneske, som aldri kan leve og blomstre i en uniformert - og fjernstyrt masse. Han hadde dype røtter i trøndersk jord, som aldri har gitt grobunn for en krypende slaveånd. Derfor sloss han for "nærdemokratiet" i fagbe-

vegelsen alt i sin grønne ungdom - som en av drivkreftene bak den offensive fagopposisjonen av 1911. Selv om han siden så noe annerledes på de praktiske organisasjonsformene, bevarte han alltid sin følsomme sans for stemningene ute i folket. "Lytt til ungdommen og arbeidsplassene", sa han ved alle viktige korsveier.

Fra 1919 til 1923 var Det norske Arbeiderparti medlem av Den kommunistiske internasjonale. I denne sammenheng er det ofte sagt at det var Martin Tranmæl som ledet norsk arbeiderbevegelse til Moskva, men at han siden loste oss hjem igjen - klok av skade. Det siste er iallfall riktig. I hele tre år forsøkte han å fortelle generalstaben i Kreml at arbeiderbevegelsen i Norge verken var eller kunne være en blind, lydige og fjernstyrt armé, uten evne og mulighet til

å gå sine egne veier. Også her var det hans sunne sans for norsk nærhet og demokrati som reagerte, og han kjempet en innbitt kamp mot fjernstyring og sentralisme. Derfor ble han selve hovedarkitekten for det historiske bruddet som måtte komme.

Et kjempende menneske vil ofte stå i storm. Slik var det også med Martin Tranmæl. Hans heftige temperament og hans engasjerte stil og form kunne ofte vekke sterke følelser. Han ble fryktet og hatet av sine politiske motstandere, men samtidig ble han beundret og elsket av sine meningsfeller. For noen ble han selve "rovdycet i proletariatets jungel", mens andre betegnet ham som "en viljenes vår og en vekkende storm over landet", for å gjengi noen typiske sitater fra 1920-årenes avisspalter. Ingen i Norge kunne være likegyldige overfor dette kraftsentret

i samfunnskampen.

I dag - 50 år etter - tror jeg alle kan se hans storhet.

Den nye arbeiderklassen levde på mange måter sitt eget liv - noe utenfor det sosiale fellesskapet i det gamle samfunnet. Det preget også de politiske idéene som gradvis gjennomsyret hele arbeiderbevegelsen: Man ville skape et nytt samfunn - med en ny livsstil. Når de fattige arbeidermassene rykket fram i 1. mai-togene i 1920-årenes Norge, sang de aldri "Ja vi elsker". De hadde ikke noe "fedreland", og flagget var flammende rødt!

Men så kom det store tidsskillet, som åpnet veien mot nye horisonter.

Arbeiderpartiet fikk sitt endelige gjennombrudd -

og dannet en arbeidsdyktig regjering i 1935.

Oppsvinget i verdensøkonomien gjorde det lettere å ta opp kampen mot masseledigheten, og vi begynte å legge det første grunnlaget for en moderne velferdsstat i Norge.

Men samtidig begynte også nazismen å kaste sin mørke og skremmende skygge over Europa. Kampen for nasjonal frihet og uavhengighet ble en blodig og bitter realitet - også for arbeiderklassen. For første gang dukket det norske flagget opp i 1.mai-togene - ved siden av de røde flaggborgene. Det lå en dyp symbolikk i dette - et varsel om en indre samling i vårt folk. Siden kom krigen og sveiset oss enda tettere sammen i et uløselig skjebnefellesskap. Også i denne prosessen spilte Tranmæl en viktig rolle.

Martin Tranmæl levde sterkt og intenst med i denne utviklingen. Han forsto hva som var i emning, og hans

vekkende ord var ofte en sterk vaksine mot en snikende fascisme, som også hadde sine farlige smittebærere på norsk jord. Det var naturlig at han i krigsårene ble en sentral skikkelse i det norske miljøet i Sverige, der han hamret ut mange av retningslinjene for et nytt og fredens Norge.

Så kom den nye arbeidsdagen i 1945. Vi gjenreiste landet, og samtidig støpte vi selve grunnmuren for et nytt og sosialt demokrati i Norge. Gradvis realiserte vi mange drømmer og håp, som var avlet i kampårene, og Martin Tranmæl snakket og skrev om en ny og byggende epoke i vår historie.

Han var selv en epoke - en inkarnasjon av norsk arbeiderbevegelse i femti dramatiske år. Han var noe av urkraften bak den lange og våpenløse revolusjon, som førte oss fram til "et folkets fedreland". Han var ikke bare en

stormende radikaler, som ville rive ned alle de gamle stengslene. Han var også et byggende menneske, som ville slåss for noe. Han ville skape et nytt samfunn, tuftet på en urokkelige vilje til frihet og rettferdighet. Han forklynte sitt budskap med kraft og glød. Derfor ble han en viljenes vår for sine venner og meningsfeller.

Hans posisjon var nesten enestående. I flere tiår var han et toneangivende element i LO's og Arbeiderpartiets topporganer, der hans politiske sporsans og hans medfødte instinkter fargela alle viktige vedtak, selv om hans naturgitte autoritet aldri virket påtrengende. Han virket i kraft av sin menneskelige tyngde.

Det er slik vi alltid vil huske ham. Og det er slik Nils Aas har forsøkt å forme ham - i et hardt og uslittelig

materiale. Og nettopp her - hvor hans vugge sto for hundre år siden - vil vi møte ham i sol og regn, i sommervær og vinterstorm - sterk og ubendig som han alltid var.